

QUYI AMUDARYO BIOSFERA QO‘RIQXONASINING MINTAQADAGI ORNITFAUNANING BIOLOGIK XILMA-XILLIGINI SAQLASHDAGI ROLI

Reimbayeva Jibek Marat qizi

Magistraturaning ikkinchi kursi

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti

(Qoraqalpog‘iston Respublikasi, Nukus)

Annotatsiya: *Ushbu ishda quyi Amudaryo davlat biosfera rezervati ornitfaunasining taksonomik xilma-xilligi va ekologik tuzilishi tahlil qilinadi. Ushbu hudud yuqori darajada sozologik ahamiyatga ega bo‘lib, qat‘iy davlat qo‘riqlash maqomiga ega bo‘lgan tugay ekotizimlarining noyob va tipik qush turlarini saqlab qolish uchun asosiy rezervat bo‘lib xizmat qiladi.*

Kalit so‘zlar: *Amudaryo, aholi, qizil kitob, migratsiya, ornitologik hududlar.*

Quyi Amudaryo davlat biosfera rezervati qushlar populyatsiyasi qattiq huquqiy himoya maqomiga ega bo‘lgan tugay ekotizimlarining ornitfaunasining biologik xilma-xilligini saqlash uchun alohida ahamiyatga ega. Turli xil o‘simlik birlashmalari — qamish, qamish, Hodgepodge va tamarisk chakalakzorlari qishlash va turg‘un turlarning doimiy yashash joylari uchun maqbul stantsiyalarni tashkil qiladi.

Amudaryoning gidrologik rejimining dinamikasi, kanalning qurigan joylarida sayoz suv havzalari, mahalliy ko‘llar va mikrorelief shakllari (orollar va tepaliklar) shakllanishida ifodalangan, ko‘chib yuruvchi qushlarning fazoviy taqsimlanishining xususiyatini belgilaydi. Ushbu landshaft transformatsiyalari, ayniqsa, charadriiformes (Charadriiformes) otryadi vakillari uchun uya mikrostatsiyasini shakllantirish uchun qulay shart-sharoitlarni yaratadi.

Avgust oyida Daryo oqimi turg‘unligi va Amudaryo o‘zanining qisman qurib ketishi tufayli yalang‘och mayda suvlar va Orol uchastkalarida ko‘chib yuruvchi qushlarning yuqori konsentratsiyasi qayd etildi. Tugay massivlari va qamish uyushmalari bu davrda asosiy to‘xtash joylari (dam olish joylari) rolini o‘ynaydi, bu esa xavfsiz tunash va migratsiyani davom ettirish uchun zarur bo‘lgan energiya resurslarini to‘ldirish uchun maqbul sharoitlarni ta‘minlaydi.

Avgust oyining ikkinchi o‘n kunligida kuzgi migratsiyaning boshlanishi javdar (Charadriiformes) va Passeriformes (Passeriformes) otryadlari vakillarida qayd etildi. Qishlaydigan turlarning kelishi oktyabr oyining uchinchi o‘n kunligida qayd etilgan. Kuz davrida ijobiy havo haroratining saqlanib qolishi anseriformlarning ko‘chishi (Anseriformes) ning keyingi sanalarga o‘tishiga olib keldi.

Amudaryoning Delta tugaylari g‘arbiy Sibir va Qozog‘istonning naslchilik joylaridan Eron-Kaspiy, Afrika va Hind-Pokiston mintaqalaridagi qishlash joylariga ko‘chib o‘tadigan muhojirlarning an‘anaviy uchish yo‘llarida strategik markazdir.

Baday-To‘g‘ay o‘rmon massivining ornitfaunasi va Amudaryo quyi oqimlarining arid landshaftlari bo‘yicha fundamental tadqiqotlar T. Abdreymovning (1971-1979) asarlarida asos solingan. Uning ma‘lumotlariga ko‘ra, mintaqaning tur tarkibi yashash xususiyati

bo'yicha aniq farqlanadigan 94 turdagi qushlarni o'z ichiga olgan: uyalash (40 tur), harakatsiz (19), qishlash (17) va tranzit (18).

Amudaryo akvatoriyasida gidrofil turlar populyatsiyasining yuqori zichligi qayd etilgan, ular orasida katta kormorant (*Phalacrocorax carbo*), kulrang bug'doy (*Ardea cinerea*), shuningdek, plastinka tumshug'i kompleksi: kulrang g'oz, mallard, qizil burunli sho'ng'in, Gogol, choy barglari (hushtak va titroq) va kamon. Yirtqich qushlar va cho'ponlardan botqoq Harrier va tuklar qayd etilgan.

Ornitfaunaning qishki tomoni asosan yirtqichlar (qishki, kurgannik, oq dumli burgut, goshawk, chumchuq) va Passeriformes (Larks, qoraquloq, finches) bilan ifodalanadi. Qishlaydigan turlarning intensiv bahorgi remigratsiyasi fevral oyining oxirida mart oyining boshida boshlanadi, bu oq dumli burgut, kulrang qarg'a, qora qush va bir qator mayda qo'shiqchi qushlar (qush, yurok, siskin) uchun xosdir.

Rezervatning rezident (o'tirgan) ornitfauna turlari guruhi To'gay va antropogen landshaftlarning tipik vakillari tomonidan shakllantiriladi. Rezervatning rezident (o'tirgan) ornitfauna turlari guruhi To'gay va antropogen landshaftlarning tipik vakillari tomonidan shakllantiriladi. Bularga oddiy kestrel (*Falco tinnunculus*), Xiva qirg'ovuli (*Phasianus colchicus chrysomelas*), kaptarlar majmuasi (*Columba livia*, *Streptopelia senegalensis*, *S. decaocto*), oq qanotli o'rmonchi (*Dendrocopos leucopterus*), shuningdek Passeriformes tartibining vakillari, shu jumladan Buxoro titmouse (*Parus cinereus bokharensis*), tugayna bulbul (*Cercotrichas Galactotes*), Maynu (*Acridotheres tristis*) va korvidlar (*Pica pica*, *Coloeus monedula*, *Corvus frugilegus*).

Xulosa: Tabiatni muhofaza qilish darajasi yuqori bo'lgan taksonlar alohida e'tiborga loyiqdir. Biorezervat chegaralarida O'zbekiston Respublikasi qizil kitobiga (2009) kiritilgan turlarning mavjudligi va IUCN qizil ro'yxati qayd etilgan: pushti pelikan, kichik kormorant, karavayka, oq dumli burgut, oltin burgut, baloban va peregrine lochin. Ushbu turlarning mavjudligi, shuningdek ularning populyatsiyasining miqdoriy ko'rsatkichlari o'rganilgan joylarni A1 (global tahdid ostida bo'lgan turlar), A3 (biomlar) va A4i (suv-botqoq qushlarining konsentratsiyasi) xalqaro mezonlariga javob beradigan eng muhim ornitologik hududlar (IBA) sifatida tasniflashga imkon beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Абдреймов Т. К., О распределении гнездящихся птиц в тугайном ландшафте низовьев Амударьи. - Орнитология в СССР. Материалы (тезисы)5-ой Всесоюзн. орнитол конф. -Ашхабад, 1969, кн, No2. с. 5-7.2.

2. Айимбетова Ш. Ж., Базарбайева А. А. ОРНИТОФАУНА НИЖНЕ-АМУДАРЬИНСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО БИОСФЕРНОГО РЕЗЕРВАТА // Мировая наука. 2022. №5 (62).

3. Красная книга Республики Узбекистан: Редкие и исчезающие виды растений и животных: в 2 т. — 3-е изд. — Ташкент: Chinor ENK, 2009. — Т. 2: Животные. — 217 с.

4. Kengesbayevich, R. M. (2025). Problems of Life Activity of the Elderly. *Spanish Journal of Innovation and Integrity*, 40, 180-181.